

SOLTÉSZ FERENC GÁBOR
TÓTH CSABA

KORONÁZÁSI NUMIZMATIKA



Amikor száz esztendővel ezelőtt, 1916. december 30-án a budavári Mátyás-templomban IV. Károly fejére helyezték a Szent Koronát, a népes vendégseregből még senki sem sejtette,

hogy az utolsó magyar királykoronázáson vesz részt, sőt néhány évtizeddel később maga a királyság intézménye is megszűnik Magyarországon. Ugyanakkor mindenki érezhette, hogy ez a



II. Lajos arany koronázási
emlékérmekek hátlapja, 1508



koronázás kicsit más, mint a korábbiak: sem a ceremónia egyházi, sem világi részénél nem került sor koronázási érmék és zsetonok használatára, amelyek pedig több mint háromszáz évre

visszamenőleg mindig kiemelt szerepet játszottak a protokollban. Az alábbiakban az újkori magyar uralkodókoronázásokhoz fűződő numizmatikai emlékek történetét követjük nyomon.

A KORONÁZÁSI ÉRMEK TÍPUSAI

Az uralkodói reprezentáció egyik különleges csoportját képezik a magas példányszámban készült numizmatikai tárgyak, hiszen a jelentős propagandaértékkel bíró vetretek eljutottak a társadalom minden rétegéhez, tudatosítva mindenkiben a szuverén uralkodó hatalmát. Ez a forgalmi pénzeknél latensnek meglévő funkció a középkor végén, illetve a kora újkorban megjelenő – a pénzeztől megjelenésükben, súlyviszonyaikban és használati céljukban alapvetően eltérő – (emlék)érmeken teljesebben ki. Ezek között is sajátos csoportot képeznek a koronázás-hoz, azaz az uralkodó életének egyik legjelentősebb eseményéhez kötődő érmek.

Az uralkodó megkoronázásának eseménye a kora újkorban Európa monarchiáinak többségében biztos legitimá-

ciós alapot nyújtott az uralkodás teljes időtartamára. Emiatt is fontos volt, hogy erről a hírről – a nyomtatott és kéziratot hordozó levelek, az eseményt ábrázoló nyomtatványok mellett – érmek és zsetonok útján is minél többen értesüljenek.

■ A legkorábbi ismert koronázási emlékérmeket Jagelló II. Lajos királynak (1516–1526) még apja, II. Ulászló (1490–1516) életében, 1508-ban Székesfehérvárott megtartott koronázására verték. A két éves gyermekként megkoronázott ifjú királynak aranyból és ezüztből készült, többféle éremképű emlékérmek ismertek. Az őt a magyar trónon követő két uralkodónak, Szapolyai I. Jánosnak (1526–1540) és Habsburg I. Ferdinándnak (1526–1564) eddigi ismereteink szerint nem készültek koronázásukhoz köthető érmek.

A következő emlékérmeket az első pozsonyi uralkodó koronázás, Habsburg I. Miksa (1564–1576) 1563. szeptemberi ceremóniájára verték. Ettől kezdve a koronázási érmek sorozata folyamatos, egészen az 1916-ban trónra lépő IV. Károlyig (1916–1918), az utolsó magyar uralkodóig. Az 1563 és 1916 között eltelt több mint három és fél évszázadban 24

II. LAJOS koronázási emlékérem, arany, 1508

ELŐLAP: II. Ulászló nyitott koronás, balra néző profilja. Kőrirat: WLADISLAVS D G R VNGARIE ET BOHEMIE (Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királya)
Valós átmérő: 29,5 mm



MIKSA koronázási emlékérem, ezüst, 1563

ELŐLAP:

Baldachinos trónuson ülő, palástos Miksa, jobbában jogar, baljában országalma, nyakában az Aranygyapjas Rend láncon, egyik lába alatt párna. Feje fölött három korona, melyeket a kétoldalt álló Igazság és Béke antik ruhás génuszai tartanak. Az Igazság másik kezében kard, a Békében olajág. Felirat kétoldalt ívesen: IVSTICIAM / VINDICA -- DA PACEM / PATRIÆ (Oltalmazd az igazságot, adj békét a honnak).
Alul, öt sorban: VNO ANNO REGEM BOHEMIAE / MAXIMILIANVM / VNCTVM ROMANVM VIDIT / ET VNGARICVM (Egy éven belül látta Csehország Miksát felkent római és magyar királyként, 1563)
Valós átmérő: 55 mm



HÁTLAG:

Középen páva, mellén pajzs az osztrák-burgundi címer. Körülötte két sorban 12, illetve 10 tartomány címerpajzsa. A páva alatt három koronás címerpajzs: Magyarország, a Német-római Birodalom (a rendi láncon függő Aranygyapjas Renddel övezve) és Csehország címereivel, alattuk a szegélynél koronázási jelvények (jogar, országalma, kard) és egy kardot keresztező olajág.



PFALZ-NEUBURGI ELEONÓRA MAGDOLNA TERÉZIA
koronázási érem, ezüst, 1681

ELŐLAP:

A Szent Korona, alatta két, egymást keresztező pálmaág.

Alatta felirat hét sorban:

ELEONORA MAG / DALENA TERESIA /
ROM: IMPERATRIX / CORONATA IN RE /
GINAM HVNGARIE / SOPRON DEC / 1681

(Eleonóra Magdolna Terézia római császárné,
Magyarország királynéjává koronáztatott Sopronban
1681. december 9-én)
Valós átmérő: 55 mm



HÁTLAG:

A hullámokat szelő tengeri vitorlás,
a kifeszített vitorlán L betű (Leopold/Lipót),
balra az égen a Kis Medve (Ursus Minor) csillagkép,
amelynek a csúcsán lévő Sarkcsillag (Polaris)
fénye vezeti a hajósokat.

Felirat fent ívesen: FORTVNANTE DEO (Isten kedvezésével)

olyan magyar király-, királynő- és királynékoronázásra került sor, amelyekhez kapcsolódó koronázási érmeket ismerünk.

■ A koronázási éremnek nevezett numizmatikai emlékek csoportja felettébb heterogén. Azokat az éremtípusokat tekintjük koronázási érmeknek, amelyeknek éremképe és/vagy felirata egyértelműen utal a koronázásra, feltüntetve annak időpontját, esetleg helyszínét. Ezen éremanyag a koronázáshoz való kapcsolódása alapján két csoportra osztható. Az egyik csoportba a koronázási ceremónia egyes előre rögzített mozzanatainál szerepet kapott érmek kerültek, míg a másikba a koronázásról „csupán” hírt adó kortárs, esetleg néhány évvel az esemény után készült emlékérmek.

Az első csoportot a koronázási ceremónia egyházi, illetve világi részére készült érmek alkotják. Funkciójuk kettős volt: egyrészt emelték az esemény fényét, másrészt ajándékozási célt szolgáltak. Ezen túl az is kiemelkedő feladatuk volt, hogy segítségükkel az esemény híre minél szélesebb körbe eljusson. A német nyelvű forrásokban *Opferpfennig* (felajánlási érem) és *Krönungsmünze*, *Krönungspfennig*, *Krönungs-*

jeton, *Auswurfmünze* (koronázási pénz/zseton) néven emlegetett darabok elnevezése némiképp persze archaikus – annak a korszaknak az emlékéét őrzi, amikor még nem külön erre a célra készült emlékérmek, hanem forgalmi pénzek töltötték be ezt a szerepet.

A FELAJÁNLÁSI ÉRMEK

■ A magyar uralkodókoronázás egyházi ceremóniája során a legfontosabb darab a felajánlási érem volt. A kifejezés alatt eredetileg pénzfelajánlást értettek, amely lehetett templomi adakozás vagy valamely egyéb célt szolgáló adomány. Esetünkben e fogalom alatt azt az adományt értjük, amelyet a frissen megkoronázott király és/vagy házastársa a koronázási mise felajánlás (*Offertorium*) sza-

II. FERDINÁND
felajánlási érem, ezüst, 1618

ELŐLAP: A Szent Korona, mögötbe keresztbe tett pálma- és babérág, alattuk felirat hat sorban:

FERDINANDVS · II · BOHEMIAE
REX, CO · RONATVS IN RE · GEM
HVNGARIAE · DIE · II · IVLII · AO ·
1618 · (II. Ferdinánd, Cserhország
királya, Magyarország királyává ko-
ronáztatott 1618. július 1-jén)

Valós átmérő: 42 mm





I. FERENC
felajánlási érem, ónleveret, 1792

ELŐLAP: Két lebegő angyal tartotta Szent Korona, alatta hat sorban felirat: FRANCISCVS · / D · G · HVN · BOH · REX · / ARCHID · AUSTRIAE · / CORONATVS · / BVDAE · VI · IVN · / MDCCXCII (Ferenc, Isten kegyelméből Magyarország [és] Csehország királya, Ausztria főhercege, megkoronáztatott Budán 1792. június 6-án) Valós átmérő: 48 mm



HÁTLAG: Koronás cseh oroszlán, egyik mancsával ovális osztrák címerpajzson támaszkodik, másik mancsában kettős kereszt. Felirat fent ívesen: LEGE · ET · FIDE (Törvénnyel és hittel)

kaszában az oltár előtt egy aranyozott ezüsttálcára vagy csészébe helyezett. Az első pozsonyi koronázáson (Habsburg Miksa, 1563. szeptember 8.) ez az adomány 24 aranydukát, vagyis a minden napokban is használt forgalmi pénz volt. A későbbiekben már nem forgalmi pénzek kerültek a tálcára, hanem egy nehéz, aranyból készült érem, amelyből kezdetben néhányat, míg a későbbiekben már csak egy-egy példányt vertek. A felajánlási érem egyik oldalára a 17. századtól a Szent Korona és egy többsoros felirat (a megkoronázott uralkodó neve, a koronázással megszerzett címe, a ceremónia helye és időpontja), míg a másikra egy

uralkodói jelkép és jelmondat került.

A felajánlási éremnek a koronázáson adományozotton túl arany- és ezüst-leveretei is ismertek, amelyek ajándékozási célt szolgáltak. Mivel kisszámú darabról volt szó, csak egy előre meghatározott, szűk kör részesülhetett belőlük: a koronázási eseményeken aktívan részt vevő főurak és bizonyos tisztségek betöltői. Kialakulásának és korai történetének részletei – a jelenlegi forrásfeltárás szintjén – még nem kellően ismertek, használatát leginkább az utolsó pozsonyi koronázás (V. Ferdinánd, 1830. szeptember 28.) kapcsán lehet



I. JÓZSEF
koronázási zseton, bronz, 1687

ELŐLAP:
I. József balra néző mellképe római páncélban, vállán fibulával összefogott köpeny. Feje felett a felhőkből kinyúló kéz babérkoszorút tart. Felirat ívesen: IOSEPHVS - REX HVNGARIAE (József, Magyarország királya)
Felirat alul mezőben: MDCLXXXVII / D IX DEC
Valós átmérő: 30 mm

HÁTLAG:
Sugaras, egyenlő szárú kereszt alatt két angyal tart egy koronás, barokk magyar címert. Alul mezőben felirat: I M LINDNER / RECH PF
Körirat: IN HOC - SIGNO - VICTORIA (E jelben győzelem)



rekonstruálni, amelynek iratanyaga viszonylag jól feldolgozott.

■ Ugyanazzal az éremképpel négy különböző súlyban készültek aranyveretek. A 30 dukát (1 dukát = 3,5 g) súlyú felajánlási érmet az 1830. évi ceremónián Reviczky Ádám magyar királyi udvarmester adta át a frissen megkoronázott uralkodónak, hogy azt egy ezüstcsészébe téve az oltárra helyezze. Ennek mintájára készült 12 darab 24 dukát súlyú érmet – ezek a tíz koronázási országzászlót vivő főúr mellett az esztergomi érsek ceremóniamestere és a pozsonyi lövészegylet az évi legjobb lövője (*Freischiessen*) számára jutottak. Két darab

KORONÁZÁSI ZSETONOK

■ A koronázási ceremónia és reprezentáció világi részéhez kapcsolódik a felajánlási érmenél jóval kisebb méretű és súlyú, de szintén nemesfém-ből készült koronázási zsetonok csoportja. A koronázási zsetonoknak rendszerint egyaránt ismert arany- és ezüstváltozatuk, és a felajánlási érmethez hasonlóan ezek is kétféle funkciót töltek be. Az ezüstök egy része jellemzően a koronázási menet során került felhasználásra, azaz szétszórásra (innen ered egyik német nevük: *Auswurfmünze*). Aranyváltozataik, illetve a maradék ezüstök személyre



20 dukátos az uralkodó és a trónörökös (I. Ferenc, illetve fia, V. Ferdinánd) gyűjteményét gazdagította, míg 15 dukát súlyban már 100 példány készült. Ezeket más, fontos pozíciót betöltő magyar és osztrák világi főméltóságok és egyházi előkelőségek, valamint a császári udvar és Pozsony város egyes tisztségviselői (pl. a heroldok, a polgármester, a városkapitány, a tanácsosok stb.) kapták. Valószínűleg a korábbi (főként a 18. századi) koronázások alkalmával is hasonló rendszer működhetett, amely azonban a hatalmi és politikai erőviszonyoknak megfelelően korszakonként módosulhatott.

szabott, protokolláris ajándékként szolgáltak. A *Krönungsmünze* (koronázási pénz) elnevezést a történelem korábbi időszakaival lehet kapcsolatba hozni, amikor nem koronázási zsetont, hanem forgalmi pénzt szórtak a nézők közé. A legkorábban feljegyzett pénzszórás Habsburg V. László 1440. évi székesfehérvári koronázásához köthető, de az első pozsonyi ceremóniára, Miksa koronázására készült 1561–1563. évi előterjesztésekben is találunk erre vonatkozó utalást.

Elsődleges használatukra akkor került sor, amikor a frissen megkoronázott ural-

I. LIPÓT koronázási zseton, arany, 1655

ELŐLAP:

A sematikus ábrázolt Szent Korona mellett két palmaág, alatta felirat hat sorban: LEOPOLDVS IGNA / TIVS ARCHID AVST / CORONATVS IN / REGEM HVNGA / RIAE XXVII IVN / MDCLV
(Lipót Ignác, Ausztria főhercege, Magyarország királyává koronáztatott 1655. június 27-én)
Valós átmérő: 26 mm



HÁTLAG:

A felhők felett sugaras Isten szeme, alatta kétoldalt felhőkből kinyúló kezek kardot és jogart tartanak.
Alul középen koronás gömb, oldalán csúcsára állított háromszög, közepén ponttal.
Körirat: CONSILIO ET - INDVSTRIA (Megfontoltsággal és szorgalommal)



III. KÁROLY

koronázási emlékérem, ón rézszegeccsel, 1712

ELŐLAP:

III. Károly jobbra néző babérkoszorús mellképe, válla alatt GWV jelzet.

Körirat: CAROLVS VI.D.G.ROM-IMP-SEMP-AVG.

(VI. Károly, Isten kegyelméből mindig felséges római császár)
Valós átmérő: 44 mm

HÁTLAG:

Koronás, négypólyás magyar címer, felette a spanyol, a német-római és a cseh korona

Körirat: TVTA EST TOT IVNCTA CORONIS (Biztonságban van ennyi korona társaságában [ti. a Szent Korona])



kodó és kísérete a koronázó székesegyházból előre megszabott rendben és útvonalon átvonult az aransarkantyús lovagok avatásának helyszínére, egy másik templomba. A menet nyomában lovon haladó kamaraelnök ezüst – egyes ritka esetekben arany – koronázási zsetonokat szórt a nép közé. Ezek összegyűjtése lekötötte a nézőközönség figyelmét, így nem veszélyeztették a szűk utcákon vonuló menet tagjainak biztonságát, másrészt ez a gesztus alkalmas volt arra, hogy az uralkodó elnyerje a köznép jóindulatát. A koronázási zsetonok megszerzése többnyire erőszakba, verekedésbe torkollott. Zsetonszórásra hagyományosan csak a királykoronázások alkalmával került sor, a királynék, vagyis a feleségek koronázásakor ez elmaradt.

Másodlagos használatuk a koronázást követő ünnepségek alkalmával történt. A koronázáson ugyanis a politikai és egyházi elit, sőt a magyarországi társadalom szinte minden rétege megjelent, akik státuszuknak megfelelő értékű érmeket vihettek haza ajándékba. A fennmaradt protokollisták tájékoztatnak arról, hogy a több ezer példányban vert érmekből kik részesülhettek.

KORONÁZÁSI EMLÉKÉRMEK

A koronázási érmek második csoportjába a koronázásnak emléket állító, a szertartáshoz közvetlenül nem kapcsolódó emlékérmek tartoznak. Ezek többnyire az esemény nyel egy időben jelentek meg, de számos példát találunk arra, hogy akár évekkel-évtizedekkel később verték őket. Készülhettek hivatalos felkérésre, üzleti vállalkozás részeként vagy összekapcsolva más képi (hitbuzgalmi) programmal, illetve más funkcióval (számolózseton). Éremoldalaik felkerül-

tek a dámajáték korongjaira vagy az ostáblapionokra is. Minőségük és művészi értékük tekintetében igen eltérőek: a neves vésnökök reprezentatív darabjaitól kezdve az aktualizált kegyérmeken át a vásári darabokig igen széles skálán mozogtak, így mindenki igényének és pénztárcájának megfelelő emléket vihetett haza a koronázásról.

Ez a rendszer az 1508 és 1916 közötti magyar koronázások esetében nem volt mindig egységes elveken alapuló és ilyen sokrétűen tagolt; inkább a folyamatos változás, aktualizálás jellemezte. II. Lajos 1508. évi székesfehérvári és Miksa 1563. őszi pozsonyi koronázására például még nem készültek felajánlási érmek, és koronázási zsetonokat sem vertek. Ismertek viszont később vert emlékérmek, a zsetonok szerepét pedig ekkor még a forgalmi pénzek töltötték be.

Az első magyar koronázási zsetonok Rudolf király (1576–1608) nevével 1572 őszén – részben a forgalmi pénzek mintájára – készültek, a feliratokból csak a koronázás ténye és éve olvasható ki. Később az időpont kiegészült a hónappal és a nappal, majd I. József idején a koronázási helyszín neve – Pozsony (Posonium) – is bekerült a feliratba.

Az 1867. évi kiegyezés után megkoronázott Ferenc József koronázási érmein és zsetonjain az addigi latin szövegek mellett megjelentek – a koronázások történetében először – a magyar nyelvű feliratok is. A „nagy háború” miatt IV. Károly 1916. végi koronázásán, az erőszakos jeleneteket kerülendő a zsetonszórást törölték a programból, felajánlási érem helyett pedig IV. Károly egy aranypénzt adományozott az oltárra. Az 1916. decemberi koronázás kapcsán csupán emlékérmek ismertek.

KORONÁZÁSI ÉREMKÜLÖNLEGESSÉGEK



V. FERDINÁND
felajánlási érem, arany, 1830

HÁTLAG:

Terebélyes, dús lombú szilfa, bal oldalán termékeny, a törzsre felkapaszkodó szőlővesszővel. A fa törzséhez koronás, magyar, négyvágásos címerpajzs támaszkodik. Fentről mindezt a Szentháromságból áradó fény ragyogja be. Felirat fent ívesen: ROBVR ET PROSPERITAS NOSTRA IN TE (Erők és boldogságunk rajtad áll)

Az 1508 és 1916 között eltelt négy évszázad során mélyreható változáson esett át a koronázási érmek szimbolikája. Ahogy nem létezett két egyforma koronázás sem, úgy a koronázási érmek és zsetonok rendszerét is a meg-megújuló aktualizálás jellemezte, főként a napi politika fényében, de természetesen hatott rájuk korok művészeti irányzata is. Időről időre változott az éremkép, a jelmondatok, de át-

alakuláson estek át az érmek a súlyviszonyaik tekintetében is. Az alábbiakban néhány olyan uralkodó kerül bemutatásra, akiknek koronázása és ehhez kapcsolódóan koronázási érmeinek rendszere, azok felhasználása, esetleg egyes érmei valamilyen módon „külögnak” a sorból és igazi különlegességeknek számítanak a koronázási érmek korántsem heterogén csoportján belül.

I. József koronázása alkalmából kibocsátott érmek



I. JÓZSEF

A törökellenes felszabadító háborúk és a fegyverrel megszerzett uralkodási jog



I. JÓZSEF

koronázási emlékérem, arany, 1687

HÁTLAG: A babérkoszorús, római páncélt viselő I. Lipót álló alakja, vállán fibulával összefogott köpeny, amint a tőle jobbra álló, azonos öltözetet viselő I. József fejére helyezi a Szent Koronát. I. József a baljával markolt lándzsára támaszkodik, míg jobb-jában országalmát tart. A háttérben a Duna völgye látszik Pozsonytól Budáig, a városok felett neveik olvashatóak: PRESBURG és OFEN.

Alul középen LGL jelzet.

Körirat: DO IOSEPHO PARTEM, QUAM TULI DE MANU HOSTIS IN GLADIO Gen. 48. (Józsefnek adok egy részt, amelyet az ellenség kezéből karddal szereztem meg. Genézis/Teremtés 48.)

Felirat alul mezőben: IOSEPHVS PRIMVS IN INFERIORI / ATQVE SVPERIORI HVNGARIA REX / PIVS, AVGVSTVS, ARCHI / DVX AVSTRIAE (I. József, Alsó- és Felső-Magyarország kegyes és felséges királya, Ausztria főhercege)

Peremirat: ICH WILL DIS LAND ZU EIGEN GEBEN DEN SAMEN IOSEPHS NACH IHN EWIGLICH GEN 48 (Ezt a földet örök időkre birtokul adom Józsefnek és utódainak. Genézis/Teremtés 48.)

A törökök 1683. évi bécsi ostromának győzedelmes visszaverése hatására fordulat állt be az európai törökellenes politikában: elhatározták, hogy az oszmánokat ki kell űzni a kontinensről. Az első nagy siker Buda 1686. szeptember eleji visszafoglalása volt. Győzedelmes hadjáratok és sikeresen megívott döntő csaták után a század végére a Temesköz kivételével valamennyi hódoltsági terület visszatért a Magyar Királysághoz. Amit a magyarság a török uralom alóli, sok szenvedéssel együtt járó felszabadításnak vélt, az a bécsi politikai és hadvezetés szerint az ország fegyverrel való megszerzése volt. Emiatt a Habsburgok megkísérelték Magyarországon elérni régi céljukat, az örökös királyságot. Ezt, úgymond az ország felszabadítása fejében, az 1687. végi koronázódiétán nagy nehezen el is fogadtatták a magyar rendekkel.

Első örökös királyként Pozsonyban 1687-ben a gyermek I. Józsefet, I. Lipót fiát koronázták meg. A győzedelmes törökellenes hadjáratok, a visszafoglalt ország és az örökös magyar királyság megszerzése lettek ekkor a koronázási emlékérmek vezérmotívumai is. Számos érmen visz-

szaköszönnek a visszafoglalási emlékérmekről ismert ábrázolások, ám a harcok bemutatása helyett más eszközökkel élnek. A hangsúly a végeredményen, a fegyverrel jelentős részben visszafoglalt és megszerzett országon volt.

A sok kortárs érem közül a Hautsch és Lauffer nürnbergi művészek által készített koronázási emlékérem a legegységesebb. A hátoldalon I. Lipót a lándzsa és az országalma átadása után fia fejére teszi a koronát. A körirat bibliai indíttatású szövege szerint „Józsefnek adok egy részt, amelyet az ellenség kezéből karddal szereztem meg”, ezt az érem peremirata tovább fokozza: „Ezt a földet örök időkre birtokul adom Józsefnek és utódainak.”



III. KÁROLY

A birodalom újraegyesítésének reménye

I. József halála után, 1711 végén öccsét, az akkor spanyol király Károlyt választották német-római császárrá. Felcsillant a remény a két ágra szakadt Habsburg Birodalom egyesítésére, valamint arra, hogy ő is olyan uralkodó legyen, mint a 16. században V. Károly császár (1519–1556) volt, akiről úgy tartották, „*birodalmában sosem nyugszik le a nap*”. E reménynek lett egyik jelképe a „*felhők közül kiragyogó földgömb*”, rajta a régi Római Birodalom területének körvonalival. Az egyik emlékérmé hátoldalán Károly hét koronával körbevett monogramja ragyogja be sugaraival ezt a felhőktől övezett földgömböt. A NON OCCIDIT VSQVAM (Sohasem nyugszik le) felirat teszi teljessé a feltámasztani remélt birodalomra történő utalást.

Egy másik emlékérem hátoldalán a Károly kettős monogramját hordozó földgömbön álló dicsfényes „római” sas/főnix kardot és jogart tart. A képi üzenetet a felirat teszi teljessé: FELIX TEMPORVM REPARATIO (A boldog idők visszahozatala). A harmadik érmen az európai és amerikai földrészek északi részei látszódnak egy félbevágott földgömbön. Efölött a Szentháromság sugarai között lebeg Károly megkoronázott, kettős monogramja, amelyet körirat övez: AB ORTV SOLIS VSQVE AD OCASSVM MAGNVN EST NOMEN IN GENTIBVS (Napkelettől egészen napnyugatig nagy az én nevem a népek között).



HÁTLAG:

Fellegektől övezett földgömb, felette fénysugarakat kibocsátó, koronákkal körbevett C betű.

Körirat: NON OCCIDIT VSQVAM / CIRCVMFVSO PENDEBAT IN AERE OVID MET (Sohasem nyugszik le, függött a körüllebegő levegőben. Ovidius: Metamorphoses)

Felirat ívesen a felhők körül:

CONSTANTIA ET FORTITVDINE (Állhatatossággal és bátorsággal)



III. KÁROLY

koronázási emlékérem, ön részegeccsel, 1712

ELŐLAP:

III. Károly király balra ágaskodó ló hátán, magyar ruhában, fején korona, vállán palást, kardját vágásra emeli.

Körirat: HVNG ET HISP REX CAROLE TERTIVS AVDVIS HVNG ET HISP CREDO SECVNDS ERIS + / CORONAT IN REG HVNG POSONII 1712.

(Harmadik Károlynak mond téged a pannon, a hispán, ámde hiszem, te nekik „második” Károly leszel /Magyarország királyává koronázták Pozsonyban 1712-ben)

Felirat alul, mezőben: FERRVMQVE TENEBAT HOC / IPSE AEACIDES / OVID MET (És ezt a vasat maga Aecides tartotta.

Ovidius: Metamorphoses)

Valós átmérő: 49 mm



MÁRIA TERÉZIA

A barcos királynő



**MÁRIA TERÉZIA
felajánlási érem, arany, 1741**

ELŐLAP:

Két lebegő angyal által tartott Szent Korona, alatta hat sorban felirat: MARIA / THERESIA / IN REG HUNGARIAE / CORONATA / POSON 25 IUN / 1741 (Mária Terézia, Magyarország királynőjévé koronáztatott Pozsonyban 1741. június 25-én)
Valós átmérő: 48 mm



VI. Károly császár fiúörökös hiányában birodalmát leányára, Mária Teréziára kívánta hagyni. A jogi hátteret a leányági örökléshez a *Pragmatica Sanctio* adta, amelyet igyekezett mindenkivel elfogadtatni. Halála után a leányági öröklést többen kétségbe vonták és bejelentették igényüket a trónra; míg mások területeket akartak elragadni a Habsburg Birodalomtól. Mária Teréziának öröksége megvédéséért és visszaszerzéséért két, egész Európát megmozgató háborút kellett megvívnia: az osztrák örökösödési (1740–1748) és a hétéves (1756–1763) háborút.

A kialakult helyzet miatt már az 1741. június végi koronázásakor is egy harcias királynőt kellett felmutatni. Ennek kiválóan megfelelt a magyar koronázás egyik világi aktusának – a koronázási kardvágásoknak – ábrázolása. Valamennyi koronázási emlékérmén a lóháton ülő, a négy égtáj felé kardvágásokat tevő királynő látható, aki ezzel jelezte: országát – sőt birodalmát is – megvédi az ellenségtől, bármely irányból támadna is.

A koronázási emlékérmekre a koronázás éve, 1741 került fel, hogy rámutasson a jelenet eredetére. Vélhetően egyik koronázási emlékérmé sem készült el időben, azonban ebben az esztendőben, nagyobb részük az osztrák örökösödési háború idején, néhány darab pedig a hétéves háború éve alatt született.



**MÁRIA TERÉZIA
koronázási emlékérem, ezüst,
1741**

ELŐLAP:

Mária Terézia jobbra néző mellképe, ékszerrel díszített, kivágott ruhában. Feltüzött, loknis hajában diadém, a váll alatt VESTNER jelzet. Kőrirat: MARIA THERESIA ROM AVGVSTA REG HVNG BOH (Mária Terézia római császárné, Magyarország Magyarország királynője)
[és] Csehország királynője)
Valós átmérő: 44 mm



**MÁRIA TERÉZIA
felajánlási érem, arany, 1741**

HÁTLAG:

Füves talajon álló koronás cseh oroszlán, egyik mancsával osztrák címeres barokk pajzson támaszkodik, másik mancsában apostoli kettős keresztet tart. Kőrirat: IUSTITIA ET CLEMENTIA (Igazságossággal és kíméletességgel)



MÁRIA TERÉZIA
koronázási emlékérem, ezüst, 1741

HÁTLAG:

A koronás, palástos Mária Terézia ágaskodó lován sújtásra emelt karddal a koronázási kardvágást végzi a koronázódombon. A tőle balra álló szárnyas puttó ovális, magyar címerpajzsra támaszkodik, a jobbra álló szárnyas puttó kezeiben olaj- és babérágakat tart, a jobbójában lévő babérágat magasba emelve.

A háttérben Pozsony látképe.

Körirat: NEC PRISCIS REGIBVS IMPAR (Nem marad el a régi királyok mögött). Felirat alul mezőben: CORONATA / POSON XXV IVN / MDCCXXXI (Megkoronázták Pozsonyban 1741. június 25-én)

KAROLINA AUGUSZTA

Kegnyilvánító éremből felajánlási érem

I. Ferenc negyedik feleségét 1825. szeptember 25-én koronázták magyar királynévá Pozsonyban. Az egyházi szertartásra nem készült külön felajánlási érem, hanem ezt a célt egy 20 dukát súlyú arany *Gnadenmedaille* töltötte be,

amelyből csupán három darabot vertek a koronázás alkalmából. Ezek egyikét nem sokkal a koronázás után szerezte meg Jankovich Miklós, a neves műgyűjtő, akitől a darab később a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába került.



KAROLINA AUGUSZTA
felajánlási érem, arany, 1825

ELŐLAP:

Karolina Augusztá balra néző mellképe, feltűzött hajában diadém.

Alul I HARNISCH F jelzet.

Körirat: CAROLINA AVGVSTA FRANCISCI AVSTR IMP (Karolina Augusztá, Ferencnek, Ausztria császárnak [hitvese])

Valós átmérő: 48 mm



ELŐLAP:

A Szent Korona, alatta keresztbe tett pálca és babérág. Felirat fent ívesen:

PIE VT CLEMTER

(Kegyesen, [a]hogy kíméletesen [is])



V. FERDINÁND

Egy unikális felajánlási érem



V. FERDINÁND
felajánlási érem, arany, 1830

ELŐLAP:

I. Ferenc babékoszorús és V. Ferdinánd jobbra néző, együttes portréi, alul középen I D BOEHM F jelzet.

Körirat: FRANC AVG ET PER EVM FERD V CORONATVS POSONII DIE XXVIII SEPT MDCCCXXX (I. Ferenc és az általa 1830. szeptember 28-án Pozsonyban megkoronáztatott V. Ferdinánd)

Peremirat: VIRTUTE ET CONSOLIO (Erénnyel és bátorsággal)

Valós átmérő: 48,6 mm

A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában őrzött, 30 dukát (104,64 g) súlyú *Opferpfennig* történelmi és numizmatikai szempontból egyaránt kiemelt jelentőségű példány: ezt a darabot saját kezűleg helyezte az ol-tárra felajánlási éremként V. Ferdinánd 1830. szeptember 28-i pozsonyi koronázása során a Szent Már-

ton-templomban. Az unikális aranyérem így az egyház tulajdonába került, mégis legkésőbb húsz hónappal a ceremóniát követően már Jankovich Miklós (1772–1846) műgyűjtő tulajdonában volt. Arról, hogy a koronázás után eltelt hónapok alatt mi történt az éremmel, továbbá ki és hogyan ajánlotta fel azt eladásra, jelenleg nincs adatunk. Az éremgyűjtésnek is hódoló Jankovich számára ügynökök hajtották fel az érdeklődésnek megfelelő darabokat, ezt talán pozsonyi megbízottja útján szerezte meg. A darab Jankovich első gyűjteményének megvásárlásakor, 1836-ban került a Magyar Nemzeti Múzeumba.



FERENC JÓZSEF ÉS SISI

Egy különleges kettős koronázás

Ferenc József 1867. június 8-án – az uralkodó és a magyar nemzet között létrejött kiegyezést követően – megtartott koronázási ünnepsége több szempontból is különleges helyet foglal el a magyar uralkodókoronázások történetében. Megkoronázására egyedülálló módon nemcsak ugyanazon a napon került sor felesége, Erzsébet királyné ceremóniájával, hanem egyazon templomi szertartásban, azaz ünnepi szentmisében. Ez volt az első és egyben az utolsó magyar uralkodókoronázás, amely nem egy városban, hanem Budán és Pesten együtt zajlott, hiszen a ceremónia világi részét részben Pest városában bonyolították le, továbbá ekkor vált Koronázó Főtemplommá a budai Nagyboldogasszony-plébániatemplom, a mai Mátyás-templom. Emellett a kiegyezés értelmében Magyarországhoz visszacsatolt Erdély is önálló országzászlót kapott a ceremónián, így első ízben került sor tizenegy koronázási zászló vitelére.

A koronázási ünnepség kapcsán elkészített érmek és zsetonok is a korszakváltás kettősségét tükrözik vissza, mivel az addig kizárólagosan használt latin éremfeliratok mellett megjelentek a magyar nyelvűek is. A szokásoknak megfelelően mind Ferenc József, mind Sisi nevére készültek aranyból, ezüsből és bronzból felajánlási érmek és zsetonok. A felszabadultabb légkör nagyszámú emlékérem és zseton bőséges kínálatát hozta magával, megjelentek a politikai megbékélés eredményeit bemutató motívumok: a parlament megnyitása, a felelős magyar miniszterium képcsarnoka vagy az „Éljen a haza és az alkotmány” felirat, valamint az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot idéző honvédegylet megalakulásának szerepeltetése. Kedvelt motívum volt a koronázás egyik világi eseményének, a koronázási kardvágásnak az ábrázolása, amelyre a Lánchíd pesti hídfőjénél került sor. A korábbi latin és német nyelvű koronázási emlékérem-feliratokkal szemben a magyar nyelvűek kerültek túlsúlyba.



I. FERENC JÓZSEF
felajánlási érem, ón, 1867

ELŐLAP:

Ferenc József és Erzsébet jobbra néző, együttes mellképei. A király koronázási palástban, a királyné kivágott ruhában nyakláncsal, mindketten hajadonfőtt. Felettük két lebegő angyal a Szent Koronát tartja, az egyik angyal kezében kard, a másikéban pálmaág. A király karkivágásában A.KLEEBERG jelzet. Felirat lent ívesen: AMOR – UNIT – VIRE (A szeretet egyesíti az erőket).

Alul: MDCCCLXVII

Valós átmérő: 46 mm



HÁTLAG:

Szalagokkal átkötött babérkoszorúban felirat 6 sorban, a felirat alatt és felett dísz:
– / Isten segits! királyok istene! / Emeld fel hozzád a király szivét: / Értelme legyen, mint napod szeme, / Hogy végig lássa roppant helyzetét, / Hogy a ki fényben milliók fölött van, / Legyen dicsőbb erényben hatalomban / –
(Vörösmarty Mihály: Hymnus, 1844, első versszak)



FERENC JÓZSEF ÉS ERZSÉBET
koronázási emlékérem, ón, 1867

ELŐLAP:

Középen kör alakú, fényes mezőben Ferenc József és Erzsébet balra néző, együttes portréi. A királyon babérkoszorú, a királyné fején nyitott korona.

Az emelt, matt szegélyen egy-egy gyümölcsökkel, búzalkalászokkal teli bőségszaru, amelyeket szalag köt össze.

A bőségszaruk között korona nélküli, négypólyás magyar címer.

Felirat fent ívesen, két sorban: A' BUDA - PESTI KORONÁZÁS / EMLEKÉÜL 1867.

Valós átmérő: 37 mm



ERZSÉBET AMÁLIA EUGÉNIA
koronázási emlékérem, aranyozott bronz, 1867

ELŐLAP:

Erzsébet királyné jobbra néző mellképe, hajában diadém.

Alul C. KRAVS EDIT - A. KLEEBERG FEC. jelzet.

Felirat két sorban, ívesen kívül:

ELISABETH KAISERIN - VON OESTERREICH

Belül kisebb betűkkel: KOENIGIN VON - UNGARN ETC. ETC.

(Erzsébet, Ausztria császárnéja, Magyarország királynéja stb. stb.)

Valós átmérő: 42 mm



HÁTLAG:

Középen a Szent Korona 4-4 láncfüggővel, felette legyező alakban

a koronázáson a magyar lobogón kívül használt 5-5 koronázási

országzászló. Balról jobbra:

Erdély, Szlavónia, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kumánia, Bulgária, Bosznia, Dalmácia és Horvátország. A Szent Korona alatt országalma és egymást keresztelő koronázási kard és jogar.

Mögöttük egymást keresztelő babér- és olajág.

Alul W - S jelzet.



HÁTLAG:

Középen fényes mezőben a Szent Korona, körülötte erősen emelkedett, matt mezőben:

GEKRÖNT ALS KÖNIGIN VON UNGARN IN OFEN PEST AM 8TEN JUNI 1867 (Magyarország királynéjává koronázták Buda-Pesten 1867. június 8-án)





IV. KÁROLY

Koronázási érmek kicsit megkésve



IV. KÁROLY
koronázási emlékérem,
bevonat nélküli hadifém, 1916

ELŐLAP:

IV. Károly király álló alakja koronázási ornátusban, fején a Szent Koronával, miközben a koronázási esküt mondja a budai Szentháromság téren. Jobbját esküre emeli, baljában az eskükeresztet tartja. Tőle balra gróf Tisza István nádorhelyettes, az eskü szövegét olvasó Csernoch János esztergomi hercegprímás és az apostoli keresztet tartó dr. Walter Gyula c. püspök, jobbra Szmrecsányi Lajos egri érsek, az imára kulcsolt kezű Várady Lipót Árpád kalocsai érsek és az ország kardját tartó herceg Esterházy Miklós Pál Antal Mária főlovászmester-helyettes látszik.

Felirat alul két sorban: 1916 / DECEMBER 30
Valós méret: 42 x 61 mm



HÁTLAG:

IV. Károly király koronázási ornátusban, fején a Szent Koronával, a koronázási dombon lovon ülve. Kardjával kezében a keleti irányú kardcsapást végzi. Körülötte díszmagyarba öltözött, zászlót lobogtató tömeg, háttérben a várpalota homlokzata.
Felirat alul: IV. Károly

A koronázások időpontjáról általában hónapokkal az esemény megtörténte előtt megszületett a döntés, hogy a protokoll előkészítéséhez, a szertartások és azok helyszíneinek kialakításához kellő idő álljon rendelkezésre. IV. Károly koronázásának előkészítésére csupán négy hét jutott, ennek folyamatában az érmek nem kaptak elsőbbséget. Felajánlási

érem nem készült, a koronázási zsetonok szórását pedig eleve törölték az események közül. A széles közönségnek szánt érmek – két, a nürnbergi Lauer-verdében készült darab kivételével – szinte teljes egészükben 1917-ben kerültek kibocsátásra. Ezeket többnyire hadifémből verték, a koronázáskor készült fényképek alapján. ♦